

»Pölysidottu tie»

Teknillisen Aikakauslehden syyskuun numerossa 1955 on julkaistu seuraava kielipalanen:

»Teknillisaiheisissa kirjoituksissa ja mainoksissa käytetään tavan takaa sellaisia ilmauksia kuin *pölysidottu tie*, *ruiskumaalattu seinä*, *ilmajähdytetty dieselmoottori*, *höyrykarkaistu kevytbetonointi*, ja nykyisin on alettu *ruosteensuojata* (?), *keinokuivata*, *lämpöeristää*, *pintakäsitellä*, *kideohjata* ja *sähkölämmittää*. Ennen tehtiin *pakkolasku*, mutta nyt *pakkolaskeudutaan*. Naisia kehoitetaan *lux-pesemään* ja *vella-permanenttaamaan*, jotta menestyisivät kovassa kauneuskilvassa. Tuntuu siltä, kuin pidettäisiin jo mahdottomana

sanoa esim. maalata ruiskuttaen, eristää lämpö, käsitellä pinta, lämmittää sähköllä ja suojata ruosteelta. Ei oikein tiedä, kenen tilille nämä kummat yhdysverbit olisi laskettava: mainosmiehien vai tekniikan asiantuntijoiden, mutta teknillisessä kirjallisuudessa niitä enimmäkseen tapaa. Mallina on ollut vieras kieli, kukapa suomalainen sellaisia omasta päästään keksisi. Mutta sanatarkka käänös ei vielä ole suomea, se tiedettiin jo kirjakielemme varhaisajoilla. Tältä kaudelta jäi kielemme joitakin yhdysverbejä kuten ristiinnaulita ja ylenkatsoa, koska ne juurtuivat raamattuun ja saivat juhlallisen, arkaisti-

sen sävyn. Mutta yleensä jo 1600-luvulla ymmärrettiin, etteivät yhdysverbit luonnu kieleemme. Nykyisenä valistuneena ja teknillisen edistykseen kautena kielikorva on siinä määrin turtunut, että tämä uusi yhdysverbi-tyyppi hyväksytään mukisematta käyttöön.

Uudet termit ovat tarpeen, mutta niiden tulisi olla ymmärrettäviä ja täsmällisiä. Vaikka jättäisimme syrjään asian kielellisen puolen, meidän olisi sittenkin sanottava, etteivät tällaiset yhdysverbit ole hyviä teknillisten menetelmien ilmaisijoiksi, koska ne ovat epäselviä ja moniselitteisiä. Tieteen ja tekniikan kieli pyrkii ennen kaikkea täsmällisyyteen ja yksikäsitteisyyteen. Ehkä on mahdotonta päästä niistä kokonaan, mutta useimmissa tapauksissa niitä voidaan välttää. Kielimiehet neuvovat käyttämään partisiippi-tyyppien sijasta adjektiiviloppuisia ilmauksia: kestopäällysteinen, ilmajähdytteinen, höyrypaahtoinen, kauko-ohjauksinen; toisissa tapauksissa on käytettävä muuta keinoa. Esim. tyhjiöpakattu kahvi olisi oikein muodossa tyhjiöön pakattava kahvia tai kahvia tyhjiöpakkauksessa. Syväjäädyyttää voidaan korvata kokonaan toisella verbillä *pakastaa* ja siten voidaan puhua pakastustuotteista eli pakasteista, jolloin väärä kuva 'syvyydestä' ei kiusaa maallikkoakaan. Yhdyssubstantiivit ilmalämmitys, kuivamuokkaus, kuuma-liimaus, kylmäniittaus yms. eivät tietenkään ole 'pannassa', mutta niistä ei pidä ilman muuta muodostaa verbejä. Jollei esim. kuumasinkitä-muodosteen katsota merkitsevän samaa kuin 'sinkitä kuumana', voitaneen sama asia sanoa 'suoritetaan kuumasinkitys'.»

Puheena olevat verbit ovat rakenteeltaan varsin erikoisia. Yleensä kaksijäseniset sanat ovat joko yhdys-

sanoja (esim. *kivitalo*) tai yhdyssanan tai sanaliiton johdannaisia (esim. *suuruinen, mieleenpainuvuus*), mutta nämä verbit eivät ole kumpiakaan.

Varsinaisia yhdysverbejä ovat esim. *allekirjoittaa, ristiinnaulita, vastaanottaa*. Niissä on kaksi lauseen sanaa liittynyt yhteen, ja ne ovat hyvin höllää yhtymiä, ne voivat olla hajallakin merkityksen suuresti muuttumatta: *kirjoittaa alle, naulita ristiin, ottaa vastaan. Koeajaa, kylmävalssata, nelisahata* eivät ole tätä tyyppiä. Niiden perustana ovat substantiivit *koeajo, kylmävalssaus, nelisahaus*, mutta ne eivät ole niidenkään normaaleja johdannaisia. *Valokuvata* on *valokuva*-sanan johdannainen (*kuva: kuvata — valokuva: valokuvata*), mutta *koeajaa*-verbi ei ole samalla lailla *e t e e n p ä i n* johdettu substantiivista *koeajo* — sellainen johdannainen olisi »*koeajot-taa*» — vaan se on saatu palaamalla *t a a k s e p ä i n* *ajo*-substantiivin kantasanan *ajaa* ja liittämällä tähän sama määräysosa *koe*, joka esiintyy lähtökohtasanassa *koeajo*. Samanlaisia takaperoisjohdannaisia ovat *kylmävalssata* (: *kylmävalssaus*), *nelisahata* (: *nelisahaus*) ja monet muut viime vuosina yleistymään ruvenneet verbit. Etenkin tekniikan kieli suosii tätä tyyppiä, ja sillä on kieltämättömät etunsa: *kylmävalssata* vaikuttaa termiltä ja on lyhyempikin kuin analyttinen *valssata kylmänä*, puhumattaakaan ilmauksesta *suorittaa kylmävalssaus*. Muutamat vanhimmat tämän tyyppin sanat on jo katsottava täysin kotiutuneiksi — esim. *etsintäkuuluttaa, henkivakuuttaa, palovakuuttaa, pika-kirjoittaa* — mutta tyyppi semmoiseen ei ainakaan vielä ole kielen täyttä omaisuutta, ja uudet sen mukaiset luomukset tuntuvat jatkuvasti kielenvastaisilta. On siis syytä olla hyvin pidättyväinen niiden suhteen.

M. S.